

Степан ВАСИЛИШИН,
кандидат історичних наук,
начальник Гуманітарного відділу
Копичинецької міської ради

ГРОМАДСЬКИЙ СЕКТОР У РОЗБУДОВІ ОСВІТНЬОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ДІЯЛЬНІСТЬ «ТОВАРИСТВА ПІДТРИМКИ БУДІВНИЦТВА ПУБЛІЧНИХ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ» НА ПОДІЛЛІ

У статті проаналізовано діяльність «Товариства підтримки будівництва публічних початкових шкіл» як ключового інструменту громадського сектора у розбудові освітньої інфраструктури Тернопільського воєводства у 1930-х рр. Висвітлено механізми фінансування, організаційну структуру та масштаби участі місцевих громад у модернізації шкільної мережі. Доведено, що діяльність Товариства сприяла подоланню інфраструктурної кризи, розширенню навчальних площ і покращенню матеріального забезпечення шкіл. Обґрунтовано роль громадських ініціатив у забезпеченні доступності освіти в умовах обмежених державних ресурсів.

Ключові слова: Тернопільське воєводство, освітня інфраструктура, початкова освіта, громадський сектор, Товариство підтримки будівництва шкіл, міжвоєнний період, матеріально-технічна база, шкільництво, вчительство.

Розвиток освітньої інфраструктури у міжвоєнний період був одним із ключових чинників модернізації суспільства та інструментом реалізації державної політики у сфері формування громадянської ідентичності. Особливо гостро проблема матеріально-технічного забезпечення шкільництва постала у східних регіонах Другої Речі Посполитої, зокрема в Тернопільському воєводстві, де наслідки Першої світової війни, економічна криза

та обмежені фінансові ресурси місцевих громад зумовили критичний дефіцит шкільних приміщень і навчальних ресурсів. У цих умовах вагомим значення набуває дослідження ролі громадського сектора як альтернативного та водночас комплементарного механізму підтримки освітнього розвитку.

Особливе місце в цьому процесі посідає діяльність «Товариства підтримки будівництва публічних початкових шкіл», яке стало одним із найефективніших інструментів мобілізації суспільних ресурсів для подолання інфраструктурної кризи шкільництва. Його функціонування засвідчило здатність громадських інституцій не лише компенсувати обмеженість державного фінансування, але й виступати каталізатором модернізаційних процесів у сільському середовищі Поділля.

Метою статті є комплексний аналіз діяльності Товариства підтримки будівництва публічних початкових шкіл на території Тернопільського воєводства у 1930-х рр., з'ясування механізмів його фінансування, організаційної структури та практичних результатів, а також визначення його ролі у розбудові освітньої інфраструктури регіону.

У міжвоєнний період розвиток початкової освіти в Тернопільському воєводстві (Поділлі) відбувався в умовах гострої суперечності між державними амбіціями щодо формування свідомого громадянина та критичним станом матеріальної бази шкільництва [2, s. 41–43]. В умовах економічної депресії та неспроможності місцевих громад (гмін) забезпечити належне фінансування освітніх потреб, провідну роль у модернізації інфраструктури перебрав на себе громадський сектор, уособлений Товариством підтримки будівництва публічних початкових шкіл [11, s. 99–101].

Діяльність «Товариства підтримки будівництва публічних початкових шкіл», заснованого 9 червня 1933 р., стала стратегічною відповіддю громадського сектора на гостру освітню кризу в Другій Речі Посполитій, спричинену демографічним вибухом та наслідками великої економічної депресії. В умовах суттєвого скорочення державних видатків на освіту та скасування обов'яз-

кового 50% субсидування будівництва шкіл із боку бюджету, основний фінансовий тягар ліг на місцеві самовряди, що призвело до стагнації інфраструктурного розвитку. Товариство, отримавши статус організації вищої корисності, запровадило ефективну модель фінансування через надання громадам безвідсоткових 20-річних позик у розмірі 25% від вартості будівництва [7], що дозволило активізувати спорудження нових шкільних приміщень та модернізацію існуючих.

На теренах Тернопільського воєводства, що входило до зони відповідальності Львівського шкільного округу, діяльність Товариства мала особливе значення через критичний дефіцит навчальних площ: у східних воєводствах на одну класну кімнату припадало в середньому 74 учні, що було найвищим показником у країні. Організаційна структура на цих землях опиралася на розгалужену мережу повітових комітетів та місцевих гуртків, які акумулювали кошти не лише через членські внески, а й шляхом проведення благодійних заходів та продажу «цеглинок». Станом на кінець 1937 року у Львівському шкільному окрузі діяло 1148 гуртків, що свідчило про масове залучення місцевої громадськості до розбудови освітньої мережі та реалізації ідеї загальної початкової освіти в регіоні [5].

Стан шкільної мережі на Поділлі у 1930-х роках характеризувався значним дефіцитом власних будівель. Статистичні дані фіксували, що близько 2349 навчальних залів (25,1% від загальної кількості) розташовувалися в орендованих приватних приміщеннях. Символом занедбаності стала «захата» – практика зовнішнього утеплення орендованих селянських хат соломою, що свідчило про антисанітарні умови навчання: вогкість, холод та брак освітлення [2, с. 41–42]. Громадськість розглядала такий стан речей як загрозу престижу держави, оскільки державне гербове знамено часто змушене було висіти на обшарпаних стінах непридатних будівель.

Товариство підтримки будівництва публічних початкових шкіл діяло через Окружні комітети, зокрема Львівський, чия компетенція поширювалася на Тернопільське воєводство [3,

s. 163–165]. Основним інструментом фінансування була видача безпроцентних позичок місцевим комітетам на зведення нових залів та помешкань для вчителів [8, s. 118–119]. Джерела наголошують, що успіх організації на 100% залежав від безкорисливої праці вчительства, згуртованого у Спільці польського вчительства [3, s. 163–165]. Щорічною масштабною акцією був «Тиждень публічної школи» (зазвичай у жовтні), під час якого проводився фандрейзинг: продаж спеціальних наклейок та збір добровільних пожертв; агітація за вступ нових членів (річний внесок становив від 2 до 4 злотих) [4, s. 23]; інноваційні пропозиції щодо використання облігацій «Національної позики», підписаних школами, як заставного капіталу для отримання банківських кредитів на будівництво [1, s. 329–330].

Результативність громадської ініціативи була особливо відчутною наприкінці 1930-х років. Лише за п'ять років діяльності (до вересня 1938 р.) Окружний комітет у Львові виплатив понад 1,87 млн. злотих позичок, що дозволило збудувати або добудувати близько 1200 навчальних класів та 229 вчительських помешкань [8, s. 118–119]. Конкретно в Тернопільському шкільному окрузі у 1937 році було зведено 13 нових шкіл на 70 класів [10, s. 192]. Нові освітні об'єкти з'явилися в таких селах: Борки Великі, Буцнів, Богданівка, Хмелиська, Фастівка, Гори Стрийовецькі, Галущинці, Кийданці, Кокутівці, Новий Роговець, Новики, Шляхтинці та Воробіївка [10, s. 192]. Окремим успіхом стало будівництво школи в селі Яблунівка, реалізоване завдяки спільній енергії вчительського осередку та допомозі Товариства [9, s. 383–384].

Діяльність Товариства не обмежувалася лише стінами будівель. Громадський сектор сприяв зміцненню дидактичної бази: сотні шкіл отримали бібліотеки (140 одиниць) та географічні карти (270 одиниць) [3, s. 163–165]. У деяких випадках спостерігалася синергія різних інституцій: наприклад, у Крецилові туристичний притулок будувався з умовою його використання як шкільного приміщення поза сезоном [6, s. 335–336].

Отже, діяльність «Товариства підтримки будівництва публічних початкових шкіл» стала вагомим чинником модернізації освітньої інфраструктури Тернопільського воєводства у 1930-х рр. В умовах обмеженого державного фінансування та низької платоспроможності місцевих громад саме громадський сектор забезпечив реальне розширення шкільної мережі, запровадивши ефективні фінансові механізми у вигляді довготермінових безвідсоткових позик і широкої фандрейзингової діяльності.

Практичні результати функціонування Товариства засвідчують його високу ефективність: будівництво нових шкіл, розширення навчальних площ, створення вчительських помешкань та покращення дидактичного забезпечення сприяли підвищенню доступності освіти та якості навчального процесу. Особливого значення набуває той факт, що успіх цієї ініціативи значною мірою ґрунтувався на активній участі вчителства та широкому залученні місцевого населення, що формувало нову модель соціальної відповідальності за розвиток освіти.

Водночас аналіз засвідчує, що навіть ефективна діяльність громадських організацій не могла повністю подолати структурні диспропорції освітньої системи, зокрема хронічний дефіцит навчальних приміщень і нерівномірність розвитку регіонів. Попри це, досвід функціонування Товариства демонструє важливість синергії державних і громадських ініціатив у вирішенні освітніх проблем та може розглядатися як показовий приклад мобілізації суспільних ресурсів у процесі модернізації соціальної інфраструктури.

Список використаних джерел і літератури:

1. Głosy z terenu sprawę zużytkowania obligacyj pożyczki narodowej, subskrybowanej przez szkoły. *Echo Nauczycielskie*. 1934. Nr 8. S. 329–330.
2. Godło w zahacie. *Echo Nauczycielskie*. 1937. Nr 3. S. 41–43.
3. Komunikat Towarzystwa popierania budowy publicznych szkół powszechnych. *Echo Nauczycielskie*. 1937. Nr 7. S. 163–165.

4. Kronika. Echo Nauczycielskie. 1938. Nr 7. S. 23–24.
5. Magiera E. Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych (1933–1939). Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika. 2017, t. XXVI, nr 2, s. 295–315 URL: <http://dx.doi.org/10.16926/p.2017.26.42>
6. Prace nad przysposobieniem turystycznym terenu Województwa Tarnopolskiego. Echo Nauczycielskie. 1934. Nr 8. S. 335–336.
7. Statut Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych. Warszawa, 1933.
8. Towarzystwo popierania budowy publicznych szkół powszechnych. Zarząd Komitetu Okręgowego we Lwowie. Do Zarządu Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego. Echo Nauczycielskie. 1938. Nr 7. S. 118–119.
9. Uroczystość poświęcenia budynku szkolnego w Jabłonówce WSI. Echo Nauczycielskie. 1934. Nr. 9. S. 383–384.
10. Z terenu Podoła. Echo Nauczycielskie. 1937. Nr 7. S. 191–192.
11. Z terenu Podoła. Echo Nauczycielskie. 1937. Nr 7. S. 99–101.